

"Azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlelerin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek..." cümlesini izah eder misiniz?

"Meselâ لَكِبْرًا بَدَّعْنَاهُمْ مَقْرَنًا مِّمَّهَاتِّمًا نَذَلُوهُنَّ ["And olsun, Rabbinin azâbından en küçük bir esinti onlara hafifçe dokunacak olsa..." (Enbiyâ, 21/46)] Bu cümlede, azâbı dehşetli göstermek için, en azının şiddetle tesirini göstermekle göstermek ister. Demek taklîli ifade edecek; cümlelerin bütün heyetleri de bu taklîle bakıp ona kuvvet verecek. İşte, نَذَلُوهُنَّ lâfzı, teşkiktir. Şek killete bakar. مِّمَّهَاتِّمًا lâfzı, azıcık dokunmaktır; yine killeti ifade eder. مَقْرَنًا lâfzı, maddesi bir kokucuk olup killeti ifade ettiği gibi, sîgası bire delâlet eder. Masdar-ı merre tabir-i sarfiyesinde "biricik" demektir, killeti ifade eder. مَقْرَنًا'deki tenvin-i tenkirî, taklîli içindir ki, "O kadar küçük ki, bilinemiyor" demektir. نَذَلُوهُنَّ ifade killeti ;demektir "parça bir" ,içindir îz'teb ,lâfzı مَنْ lâfzı, nekâl, ikab'a nisbeten hafif bir nevi cezadır ki, killete işaret eder. لَكِبْرًا lâfzı, Kahhâr, Cebbar, Müntakîm'e bedel yine şefkati ihsas etmekle killeti işaret ediyor. İşte, bu kadar killetteki bir parça azap böyle tesirli ise, ikab-ı îlâhî ne kadar dehşetli olur, kıyas edebilirsiniz diye ifade eder. İşte şu cümlede küçük heyetler nasıl birbirine bakıp yardım eder. Maksad-ı küllîyi, herbiri kendi lisaniyla takviye eder. Şu misal bir derece lâfız ve maksada bakar."(1)

Bu ayette Kur'ân'ın kelime ve cümlelerindeki düzen ve birbiriyle ilişkileri yönünde mucize oluşuna dair bir misal gösteriliyor. Yani ayetin her bir kelimesi ve kelimelerden oluşan cümlelerin geneli, aynı maksat ve gayeyi gösteriyor ki, bu cümlelerin mucize derecesinde olduğunu gösteriyor. İnsan takatinin altından kalkabileceği bir cümle kelime ilişkisi değil.

Bir lafızda iç içe bir çok manalar vardır. Bu manalardan bir tanesi, o lafzın efendisi ve ruhu hükmündedir. Yani lafzın hakiki manasıdır. Diğer manalar ise o asıl mana etrafında ona yardım ve kuvvet veren yan ve işari manalardır. İşte, lafzı kullanan zat yan manalar ile asıl mana arasında bir ayırıcı vasfı koyması gerekir. Yani lafzı kullanan kişinin asıl anlatmak istediği mana ile lafız arasında kuvvetli bir bağ ve temas olması gerekir.

Diğer yan ve işari manaların asıl manayı gölgelememesi gerekir. Hatta diğer manalar asıl manaya hizmet edip onun anlaşılmasını daha kuvvetli ve daha parlak bir hale sokabiliyor ise ifade haşmetli ve zinetli olur. Üstad'ın **“Bâkileri ona teşyi edici yaptır”** ifadesi buna işaret ediyor.

Mesela, **İşârâtü'l-i'câz** da Üstad'ın vermiş olduğu şu misal bu manaya işaret eder:

"Arkadaş! Kelâmın hüsünü artıran ve güzelliğini fazlaca parlatan belâgatın esaslarından biri de şudur ki: Bir havuzu doldurmak için etrafından süzülen sular gibi, belîğ kelâmlarda da zikredilen kelimelerin, kayıtların, heyetlerin tamamen o kelâmın takip ettiği esas maksada nâzır olmakla onun takviyesine hizmet etmeleri, belâgat mezhebinde lâzımdır."

Üstad Hazretleri bu ayeti şu şekilde izah ediyor:

"ولئن مسّتهم نعمة من عذاب ربك" alınırsa görülür ki, bu kelamdaki maksat ve esas, pek az bir azapla fazla korkutmaktır. Ve bu kelamda olan mezkur kelimeler ve kayıtlar, tamamen o maksadı takviye için çalışıyorlar."

"Ezcümle, şek ve ihtimali ifade eden لِنِ şartiye olup, azabın azlığına ve ehemmiyetsizliğine işarettir."

"Ve keza اِسْمِ sîgasiyle ve tenviniyle azabın ehemmiyetsizliğine îmadır."

"Ve keza اِسْمِ kelimesi, azabın şedit olmadığına işarettir."

"Ve keza, teb'îzi ifade eden اِسْمِ ve şiddeti gösteren اَلْكَرْ kelimesine bedel, hiffeti îma eden اَبْدَعْ kelimesi ve اَبْرْ kelimesinden îma edilen şefkat, hepsi de azabın killet ve ehemmiyetsizliğine işaret etmekle şu şiiri, lisan-ı hâlleriyile temessül ediyorlar."

İbarelerimiz", Yani اَبْرَ اَتْنَا سَنَى وَحُسْنُكَ وَاحِدٌ - وَكُلُّ اِلَى دَاكِ الْجَمَالِ يُشِيرُ ayrı ayrı ise de, hüsnün birdir. Hepsi de o hüsne işaret ediyorlar."(2)

İkinci misal: وَنُقِفْدُكُمْ مُهَنْقِرًا لِمَوِّ Şu cümle'nin hey'âtı, sadakanın şerâit-i kabulünün beşine işaret eder."

"Birinci şart: Sadakaya muhtaç olmamak derecede sadaka vermek ki, لَمْ يَكُنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مُقْتَدِرًا لَفْزINDAKİ تَبْ'İZ İLE O ŞARTI İFADE EDER."

"İkinci şart: Ali'den alıp Veli'ye vermek değil, belki kendi malından vermektir. Şu şartı مَا هَذَا قَرَرٌ لَفْZİ İFADE EDİYOR. "Size rızık olandan veriniz" demektir."

"Üçüncü şart: Minnet etmemektir. Şu şarta مَا هَذَا قَرَرٌ DAKİ لَمْ İFAZİ İŞARET EDER. YANI, "Ben size rızık veriyorum. Benim malımdan Benim abdime vermekte minnetiniz yoktur."

"Dördüncü şart: Öyle adama veresin ki, nafakasına sarf etsin. Yoksa sefâhete sarf edenlere sadaka makbul olmaz. Şu şarta وَنُقُوتُهُ لَفْZİ İŞARET EDİYOR."

"Beşinci şart: Allah namına vermektir ki, مَا هَذَا قَرَرٌ İFADE EDİYOR. YANI, "Mal Benimdir; Benim namımla vermelisiniz."(3)

Bu ayette de bir cümle içinde beş ayrı şart ve hükmün dürülü olduğu gösteriliyor ki, Kur'an'ın bütün ayet ve cümlelerinde bu ince ve latif hüküm ve şartlar bulunuyor. İslam medeniyetinin altı yüz sayfalık Kur'an üzerine bina olması bu sırdan dolayıdır. Yani Allah zahirde altı yüz sayfa bir kitap göndermiş, ama hakikatte altı yüz bin sayfa kadar kitabı içinde barındırıyor demektir. Nasıl küçük bir incir çekirdeğinin içinde koca incir ağacı bütün teşkilatı ile yazılmış ise aynı şekilde Kur'an'nın kalıp ve lafzı da bir tohum ve çekirdek gibi yüz binlerce kitap ve manayı havidir.

Dipnotlar:

(1) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şule.](#)

(2) bk. [İşaratü'l-İ'caz, Bakara suresi, 2. Ayetin Tefsiri.](#)

(3) bk. [Sözler, Yirmi Beşinci Söz, Birinci Şule.](#)